

Orginalni naučni rad

UDK 336.71

DOI br.107251/SVR1306216G

COBISS.BH-ID 3692056

NOVA ULOGA CENTRALNE BANKE U KONSOLIDACIJI BANKARSKOG SISTEMA

Dr Dejan Gligović

NLB Banka Beograd

Dr Dragan Vojinović

Komercijalna banka, Banja Luka

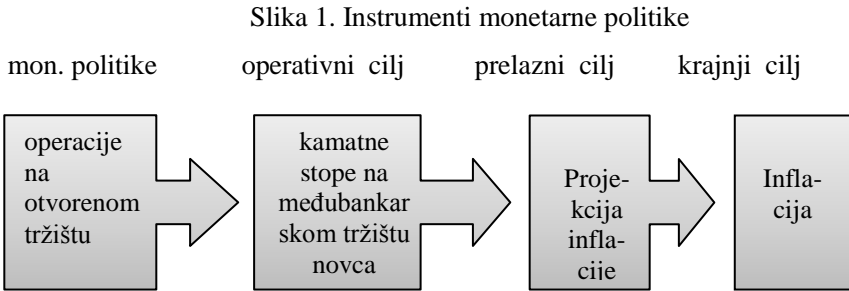
Apstrakt: Centralna banka predstavlja specifičnu finansijsku instituciju koja je vrlo često pod nadzorom i velikim uticajem države. Glavni cilj centralne banke je da vodi stabilnu monetarnu politiku i doprinosi ostvarenju ekonomskih ciljeva države. Međutim, položaj centralne banke zavisi od njene stvarne i institucionalne samostalnosti u odnosu na vlade koje predstavljaju izvršnu vlast. Globalna finansijska kriza pokazala je da se bankarska supervizija obavljala površno i nedovoljno dosledno što je za posledicu imalo izostanak preventivnih mera na otklanjanju i identifikovanju finansijskih i makroekonomskih rizika. Kao posledice finansijskih turbulencija na sličan način smo mogli da posmatramo i brze promene vezane za monetarnu politiku u kratkom vremenskom periodu u većini država u svetu. Tako su se i centralne banke našle u situaciji da uz povećanje svojih obaveza dobiju i sve značajniju regulatornu ulogu u oblasti monetarne politike.

Ključne reči: *centralna banka, monetarna politika, supervizija, kamatna stopa, stres test.*

UVODNE NAPOMENE

Na neki način, centralne banke su se vratile svojim izvornim korenima. U svom nastanku osnovna uloga centralne banke sastojala se u servisiranju finansijskog sistema i njenog monopola u emisiji nacionalne valute. Centralne banke su uglavnom putem kratkoročnih kamatnih stopa pokušavale da održe inflaciju na niskoj stopi i tako pomagale privrede svojih zemalja olakšavajući svakodnevni ciklus poslovanja.

Kao i u slučaju razvijenih tržišnih privreda, naročito onih u režimu inflatornog targetiranja, Narodna banka Srbije koristi kamatne stope na međubankarskom tržištu novca kao operativni cilj, a kao prelazni cilj projekciju inflacije, kao što je prikazano na Slici 1:

Slika 1. Izvor: [www. NBS.rs](http://www.NBS.rs)

Međutim, iako su mnoge centralne banke imale odgovornost za finansijsku stabilnost nacionalnih ekonomija, nisu se baš proslavile u svojim nastojanjima da preventivno deluju na umanjene negativnih posledica koje je ostavio “finansijski cunami“. Pre više od 15 godina, Banka Engleske je među prvima primenila periodičan izveštaj o finansijskoj stabilnosti, što je u narednom periodu uradila i većina centralnih banaka, pa je MMF uveo periodično izveštavanje i tako omogućio centralnim bankama da na vreme uoče negativne tendencije u monetarnoj sferi.

Finansijska kriza je na neki način revidirala dosadašnji način vođenja monetarne politike i u značajnoj meri dovela do promene do sada uvreženih paradigmi u domenu monetarne politike i pojedinih pravila kojima su se rukovodili njeni nosioci i kreatori. Činjenica je da je svetskoj ekonomskoj krizi prethodio duži period erozije kapitalističkog morala. Menadžeri su pohlepno išli za profitom, ne obraćajući pažnju na odgovarajuće troškove.¹

Kada posmatramo američki bankarski sistem u svetlu poslednjih dešavanja, možemo uočiti postojanje nemogućnosti da se prepoznaju sistemski problemi koji su se preneli i na supervizore individualnih banaka. FED je najmoćniji od četiri američka bankarska regulatorna tela, jer nadgleda i bankarske holding kompanije, kao što je Sitigrup i Banka Amerike, kojima je bila potrebna hitna pomoć federalnih rezervi. Ipak, i pored svega, supervizori federalnih rezervi nisu imali dovoljno kadrovskog potencijala, bili su demoralisani izostankom otvorene podrške neposrednih rukovodilaca, nedovoljno informisani o rezultatima i akcijama drugih regulatornih tela i agencija, te je izostala želja da se formalno kazne banke bez straha od uznemiravanja tržišta, kako je naknadno u svom izveštaju utvrdila komisija formirana od strane Kongresa. Iz tog razloga ne samo u SAD, već i u ostalim državama, došlo je do pada poverenja u centralne banke i do promene u razmišljanjima da li je potrebno dodeliti i neke nove uloge centralnim bankama i kako garnituru “belih ovratnika“ (pogrdan naziv za bankarski menadžment) uveriti da glad za profitom mora biti usklađena sa stepenom rizika.

¹ Dragan Vukasović: *Poslovna etika i diskrecioni troškovi u uslovima svetske finansijske krize*, 2009, str. 225.

Sve finansijske institucije nastoje da svim raspoloživim agregatima privuku što veći broj klijenata i omasove svoju bazu potencijalnih kupaca. Raspoloživom tehničkom opremom i instalisanim operativnim programima informacije se pohranjuju i analiziraju. Pored ovih informacija mogu da se prikupe podaci i o klijentima koji nisu u internoj bazi, preko drugih institucija kao što su: statistički zavodi, centralna banka, privredne komore, poreske uprave, berza i druge konkurentske institucije.²

EVOLUCIJA ULOGE CENTRALNE BANKE

U razvijenim tržištima države su dale instrukcije centralnim bankama da se fokusiraju na nadgledanje finansijske stabilnosti. Nažalost, svetski priznate bonitetne agencije snizile su kreditni rejting mnogim državama sa negativnim prognozama (Grčka, Island, Španija), što je na evropskom kontinentu u jednom periodu dovelo čak u pitanje i mogućnost isključivanja pojedinih zemalja iz članstva u Evropskoj uniji. Centralne banke su se našle pred novim izazovima: prestalo je poverenje koje je osnova za normalno funkcionisanje berzi i investicija, nelikvidnost bankarskog sektora, sistemi upravljanja rizicima nisu bili dovoljno efikasni, prenošenje krize u sektor realne ekonomije, tako da je nastao pad privredne aktivnosti i cena akcija i dr. U tom trenutku se počinje pridavati neobično velika pažnja bankarskom sistemu, jer se uočila opasnost koja iz toga može proisteci po celu ekonomiju. Nova uloga koja se pri tome postavlja pred centralne banke kao što je kupovina državnih obveznica i drugih aktiva, nisu samo predstavljale mere monetarne politike, već su tim aktivnostima centralne banke preuzele i više odgovornosti u pogledu supervizije banaka i stabilnosti finansijskog sistema. Međutim, nove uloge su donele i nove rizike, budući da je pre krize politički konsenzus bio veoma jasan: centralnim bankama su uglavnom upravljale tehnokrate, koji su bili pošteđeni uticaja države, i koji su imali prevashodan cilj – stabilnost cena. Finansijska stabilnost je politički mnogo opasnija nego održavanje cena stabilnim, primećuje Arčer Dejvid iz Banke za međunarodno poravnanje. U slučaju pojačavanja efekata krize, javnost će pre svega okriviti i u prvi plan istaći centralne banke, jer nisu pravovremeno reagovale na identifikatore krize, ili prema mišljenju M. Hadžića, one su više vodile računa o suzbijanju moguće recesije, umesto njihove osnovne obaveze da brinu o superviziji banaka i stabilnosti valute.³

Kada analiziramo koji koraci mogu biti preduzeti u periodu pred nama, a u svetlu finansijske konsolidacije bankarskog sektora, možemo predvideti sledeće promene i nove uloge centralne banke: 1) promene u instrumentima monetarne politike, 2) promene u nivou ciljane stope

² Doc. dr Željko Vojinović, dr. Dragan Vojinović, "Konkurentske prednosti upotrebe CRM metoda u odnosu sa klijentim", SVAROG, Banja Luka, 2011, str. 149.

³ Mirosljub Hadžić: *Bankarstvo*, 2009, str. 59.

inflacije, 3) promene u ciljevima monetarne politike, 4) promene koncepta supervizije i regulacije bankarskog sistema i dr. Kao posledica globalne finansijske krize pred centralne banke se postavlja još jedna uloga: osim kontrole i pažnje usmerene na domaće finansijsko tržište centralna banka mora da vodi računa i o interakciji domaćeg finansijskog tržišta sa međunarodnim finansijskim tržištima s obzirom na porast frekvencije finansijskih kriza.

Povećanje ugleda centralne banke može dovesti do povećanja političke neizvesnosti i intenziviranja finansijskih problema između država. Kao što je bio slučaj u zrelim demokratijama, a naročito u tranzicijskim zemljama centralna banka i njeno rukovodstvo mogu privremeno postati i politički faktor. Setimo se samo smene guvernera Narodne banke Srbije Dejana Šoškića i imenovanja Jorgovanke Tabaković 2012. godine, kada su Evropska komisija i MMF stavili primedbu Vladi Republike Srbije da je Narodna banka nezavisna institucija i da se izbor guvernera ne može povezivati sa tek završenim parlamentarnim izborima. Naime, treba da prevaziđemo političku nestabilnost, nestabilnost pravnog sistema, obezbedimo zadovoljavajući poslovno-finansijski bonitet učesnika na tržištu kapitala, razvijamo finansijske institucije i finansijske instrumente.⁴ Princip nezavisnosti centralne banke uključuje i ličnu nezavisnost ljudi koji su na čelu te institucije. Taj princip je toliko važan, da je čak uključen u temeljni dokument - Sporazum o funkcionisanju EU.

Kao što možemo da primetimo upravo je globalna finansijska kriza uticala da su centralne banke kao nacionalne institucije, često povezane nevidljivim nitima sa procesima u vlasti i određeni minimum nezavisnosti uspevaju da realizuju u stvarnosti kroz problematične situacije dnevopolitičkih događaja.

Najbolji primer za relaciju odnosa centralnih banaka i politike možemo videti na primeru Grčke. Mesecima su trajali pregovori oko načina kako pomoći grčkoj privredi i finansijskom sektoru te zemlje i uvek je u postavljanju novih uslova i predlaganju rešenja prednjačila nemačka vlada, iako su sve druge članice Evropske unije, pa i sama Evropska centralna banka, bile jedinstvene da ne treba isuviše tražiti i uslovljavati grčku posrnuću ekonomiju, već joj pružiti neophodnu pomoć. Na kraju, nađeno je kompromisno rešenje, ali je politički pritisak bio toliko jak da je vlada grčke podnela ostavku, a predsednik raspisao nove izbore.

Rukovodstva centralnih banaka su posvećena ulozi institucionalnog proširenja ovlašćenja, kao što su to i većim delom i vlade mnogih država, a sve u cilju što uspešnijeg održavanja monetarne stabilnosti nacionalnih ekonomija. Kriza je otkrila rukovodioce centralnih banaka u negativnom svetlu, u smislu da su postojale zablude o njihovim teorijama i manjkavosti njihovih odluka, kao o nekom ko je jedini sposoban da obezbedi apsolutnu i opštu likvidnost sistema u kratkom roku. Naprotiv, produbljanjem krize, centralne banke su u centru pažnje, i u dobru ili zlu, a svet se više nego ikad počeo oslanjati na instituciju centralne banke.

⁴ Srećko Novaković: *Normativno regulisanje tržišta kapitala*, 2011, str. 119.

STRES TESTOVI KOJE SPROVODE BANKE

Banke imaju izuzetno važnu ulogu u definisanju razvoja tranzicionih privreda, međutim, banke su izložene turbulencijama finansijskog tržišta i kao takve postale su veoma osetljive na udare "turbulentnih sila" i sve manju stabilnost finansijskih tržišta i makroekonomske politike koja ne može da ponudi brza i sigurna rešenja.

Kriza ponekad ubrzava usvajanje politika i praksi koje su mogle biti blagovremeno prethodno sprovedene, i koje se tek nakon krize redovno sprovode. To je taj slučaj sa sprovođenjem stresnog testiranja koje dobija na važnosti tek nakon izbijanja globalne ekonomske krize, kako među bankama, tako i među regulatornim telima i međunarodnim agencijama.

Šta, zapravo, predstavljaju popularni stres testovi? Stres test je analitička tehnika kojom dobijamo kvantitativnu procenu određene ranjivosti bankarskog portfolija. Ova kvantitativna procena, uglavnom, odražava promene u vrednosti portfolija koje su izazvane neočekivanim, ali stvarnim događajima ili šokovima. Ona je često izražena u smislu neke mere kapitala, kao način razumevanja osetljivosti neto vrednosti institucije rizicima kojima je izložena. Međutim, stresno testiranje je mnogo više od primene seta formula, te uključuje niz mera i pretpostavki koje mogu biti ključne za dobijanje rezultata, kao i njihovih stvarnih proračuna.

Svaka pretpostavka, grupisanje ili analitička aproksimacija stvorena u procesu, može uvesti široke margine greške na rezultate, te stoga veliku pažnju treba posvetiti njihovoj proceni i interpretaciji.

Stresno testiranje koristi široku paletu metodologija, počev od jednostavnih analiza osetljivosti, gde se ispituje uticaj jednog rizičnog faktora, do kompleksnih scenario analiza kojima se procenjuje uticaj više rizičnih faktora na finansijsko stanje kreditne institucije. Banke upotrebljavaju stres testove kao deo internog upravljanja rizikom, na čemu u sklopu Basela II, insistiraju supervizorske institucije. Stresnim testiranjem treba utvrditi da li banka, usled nepovoljnih događaja, može nastaviti sa svojim redovnim aktivnostima, te da li može izmirivati svoje obaveze, odnosno da li su raspoloživa sredstva za upravljanje rizikom dovoljna, ili treba pribeći angažovanju dodatnih izvora finansiranja.

U procesu kreiranja stresnog scenarija koriste se uglavnom sledeće promenjive: bruto domaći proizvod zemlje, stopa nezaposlenosti, inflacija, cena nekretnina, rizičnost kredita, profitabilnost određenih industrijskih grana i sl. Na bazi određivanja ovih promenjivih, kreiraju se najmanje dva scenarija (realni i pesimistični) i u tako kreiranim hipotetičkim uslovima testiraju se krediti, depoziti i novčani tokovi banaka. Ovi pokazatelji obezbeđuju uvid u stanje likvidnosti i solventnosti banke u slučaju "stresnih" situacija na tržištu. Pri interpretaciji rezultata stres testova, gde se rezultat poredi sa minimalnom graničnom vrednošću, posebno treba imati u vidu da ukoliko banka nije prošla test, to ne znači da je neka banka loša, već da su joj banci potrebne dodatne mere kojima će se povećati otpornost banke na negativne neočekivane ishode na tržištu.

U razvijenim privredama sveta je uobičajeno sprovođenje ovih testova, ali su oni u ovoj godini dobili poseban značaj zbog svetske ekonomske krize i velikih problema banaka sa nenaplativim hipotekarnim kreditima. Zbog toga su i ovogodišnji stres testovi rigorozniji nego raniji. Sem toga, u nekim zemljama, poput Srbije, stres testovi su ugovorna obaveza sa različitim međunarodnim finansijskim institucijama, koje pozajmicama pomažu državama da prevaziđu ekonomsku krizu. Do danas nije objavljeno koji će kriterijumi i pokazatelji biti korišćeni u stres testovima za srpske banke, ali je za očekivati da će među glavnim biti povećanje docnje u otplati kredita, povećanje stope nezaposlenosti, bruto proizvod zemlje i inflacija.

Banka treba da bude u mogućnosti da pokaže koje bi se posledice po visinu kapitala mogle javiti u izuzetnim, ali mogućim nepovoljnim okolnostima. Takođe, mora da ima plan koji će u slučaju nepredviđenih okolnosti služiti za održavanje adekvatnosti kapitala iznad minimalno propisanog nivoa. Kredibilitet stres testova, kao dopuskog alata za upravljanje rizikom i planiranje kapitala, porastao je s ciljem omogućavanja različitih pogleda na rizik. S pojavom krize, neke banke koristile su ad hoc stresno testiranje da bi informisale više rukovodstvo pri donošenju odluka vezanih za upravljanje krizom.

Sprovođenje stres-testova treba da predstavlja sastavni deo procesa upravljanja rizicima u banci, a rezultat ovog procesa trebalo bi da se koristi pri definisanju strateških ciljeva menadžmenta banke. Kao rezime prethodno elaboriranih činjenica, možemo izvesti zaključak da banka sprovodi stres-testove radi procene internih kapitalnih zahteva najmanje jednom godišnje. Ti testovi mogu se zasnovati na različitim scenarijima (npr. kriza likvidnosti, značajni gubici po osnovu operativnog rizika itd.), ali moraju da uključuju pretpostavljene promene opštih tržišnih uslova i faktora okruženja.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Realno je očekivati da će u narednom periodu osnovno fokusiranje centralnih banaka biti na finansijskoj stabilnosti, odnosno stabilnoj monetarnoj politici⁵, kao najvažnijem i prioritetnom cilju. Finansijske turbulencije samo će doprineti ozbiljnijem pristupu u sprovođenju principa monetarne politike, kao i daleko oštrijem bankarskoj superviziji, kako bi se predupredili i na vreme otklonili faktori monetarne nestabilnosti. Budući da u svakoj nacionalnoj ekonomiji postoji više regulatornih tela, neophodno je izvršiti sinergiju svih agencija koje imaju kontrolnu funkciju kako bi centralna banka imala značajne saveznike u održavanju monetarne stabilnosti. Budući da centralna banka ne može biti isključena iz procesa donošenja odluka povezanih sa finansijskim sistemima rizika, ali isto tako ne može preuzeti odgovornost i eventualne troškove državnih aktivnosti u ovoj oblasti, jedino joj preostaje uloga konstruktivnog saradnika u ovom

⁵ Šerif Šabović: *Osnovi bankarstva*, 2008, str. 56.

zajedničkom procesu. Dokazano je da je samostalnost centralne banke i njena monetarna suverenost u neposrednoj vezi sa stabilnošću nacionalne valute i privrede jedne zemlje, što je veoma značajno u periodu cikličnih pritisaka na monetarnu stabilnost, kako bi se centralna banka mogla što uspešnije izboriti sa raznim oblicima političkih pritisaka.

S obzirom na to da stres-testovi predstavljaju jedan od instrumenata za procenu budućih potreba banke za kapitalom, banka je dužna da redovno sprovodi ove testove i da ih uključi u svoje godišnje planske aktivnosti. Organi upravljanja banke odgovorni su za sprovođenje stres-testova u banci i u zavisnosti od rezultata testova da preduzimaju vremenski usklađene aktivnosti.

A NEW ROLE OF THE CENTRAL BANK IN CONSOLIDATION OF BANKING SYSTEM

Dejan Gligović PhD & Dragan Vojinović PhD

Abstract: The Central Bank is a specific financial institution that is often under the control and influence of big government. The main objective of the central bank is to keep a stable monetary policy and contributes to the achievement of economic goals of the state. However, the position of the central bank depends on its actual and institutional independence from the government representing the executive branch. The global financial crisis has shown that banking supervision is carried out superficially and consequently insufficient which resulted in the lack of preventive measures to eliminate and identify financial and macroeconomic risks. As a consequence of financial turbulence in the same way we were able to observe the rapid changes associated with monetary policy in the short term in most countries in the world. That is why the central bank finds itself with an increase of their obligations and receive the more important regulatory role in the area of monetary policy.

Keywords: *central bank, monetary policy, supervision, interest rate, stress test*

LITERATURA

1. Hadžić Miroljub (2009): *Bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd
2. Novaković Srećko (2011): *Normativno regulisanje tržišta kapitala*, VPŠSS, časopis "Škola biznisa", Novi Sad
3. Šabović Šerif (2008): *Osnovi bankarstva*, VEŠ, Kraljevo
4. Vojinović Željko, Vojinović Dragan, "Konkurentske prednosti upotrebe CRM metoda u odnosu sa klijentim", SVAROG, Banja Luka, 2011, NUBL
5. Vukasović Dragan (2009): *Poslovna etika i diskrecioni troškovi u uslovima svetske finansijske krize*, Anali ekonomskog fakulteta br. 21, Subotica
internet adrese: www.nbs.rs – instrumenti monetarne politike. (05.03.2013. godine)